

Манжола В.А., Весела Н.М.***

ВІДНОСИНИ УКРАЇНА – ЄС ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ СХІДНОГО ПАРТНЕРСТВА

The article studies the issue of bilateral relations between Ukraine and European Union within the framework of Eastern partnership.

Key words: *Ukraine, EU, Eastern partnership, relations, integration, interests.*

Статтю присвячено питанню двосторонніх відносин між Україною та Європейським Союзом в рамках Східного партнерства.

Ключові слова: *Україна, ЄС, Східне партнерство, відносини, інтеграція, інтереси.*

Статья посвящена вопросу двухсторонних отношений между Украиной и Европейским Союзом в рамках Восточного партнёрства.

Ключевые слова: *Украина, ЕС, Восточное партнёрство, отношения, интеграция, интересы.*

Відносини між Україною та ЄС здійснюються у двосторонньому та багатосторонньому (в рамках ЄПС) форматах. Українська сторона ніколи не приховувала свого невдоволення Європейською політикою сусідства, надаючи перевагу двостороннім відносинам. Головна причина такої позиції полягає у тому, що від самого свого початку політика сусідства чітко відмежовувалась від політики розширення. Разом з тим, теоретики європейської інтеграції не могли заперечувати претензій на вступ на підставі статті 49 Договору про Європейський Союз принаймні таких країн, як Україна чи Молдова. Таке протиріччя між принципами і об'єктивними можливостями інтеграційного процесу у Брюсселі намагалися представити як «втому від розширення». Однак, хоча політика сусідства й позиціонується як альтернативний розширенню варіант участі у європейській інтеграції сусідніх країн, формально питання вступу до ЄС країн Східної Європи залишається відкритим.

Започаткування Східного партнерства за ініціативою Польщі та Швеції покликане було збільшити вагу східноєвропейського регіону у зовнішній політиці Євросоюзу і створити додаткові стимули для євроінтеграційних прагнень його країн-учасниць. Наразі говорити про успішність Східного партнерства не доводиться. Скрамні результати реалізації цієї програми посилили критику на адресу Брюсселя, неспроможного сформулювати стратегічне бачення своїх «кроків на схід» [1].

Досвід розробки і запровадження Східного партнерства викрив наявність низки протиріч геополітичного характеру між Євросоюзом та Російською Федерацією. Спочатку в

* професор, завідувач кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, доктор історичних наук

** асистент кафедри міжнародних відносин і зовнішньої політики Інституту міжнародних відносин Київського національного університету імені Тараса Шевченка, кандидат політичних наук

Москві скептично оцінювали перспективи співпраці ЄС з країнами-партнерами, посилячись, серед іншого, на обмеженість бюджету Східного партнерства, який, хоча і було збільшено до 600 млн. євро на період 2009-2013 рр., не відповідав реальним потребам. Використання силового фактору у відносинах з Грузією у 2008 р., серед іншого, покликане було продемонструвати сталість російської присутності у «зоні привілейованих інтересів», якою вважається пострадянський простір. Проте, гнучкість позиції ЄС щодо Білорусі, а згодом започаткування Східного партнерства на саміті у Празі, посилили опір російського керівництва польсько-шведській ініціативі, в якій вбачали ознаки проведення нових ліній поділу в Європі. Негативна реакція Росії на Східне партнерство, оприлюднена під час саміту Росія – ЄС у Хабаровську (травень 2009 р.), і спроби перенесення осіннього саміту зі Стокгольму до будь-якого іншого міста ЄС свідчили про те, що поширення впливу Євросоюзу у Східній Європі сприймалося як загроза. І хоча згодом обурення Москви поступово змінилося на скептичне спостереження за процесом реалізації Східного партнерства, стало зрозуміло, що Росія розглядає Євросоюз в якості політичного та економічного конкурента, тому у Брюсселі, Варшаві та Стокгольмі активно взялися за розробку різних моделей залучення Росії до участі у цьому проекті, для чого, крім усього іншого, склалася сприятлива міжнародна обстановка.

Зі вступом в дію Лісабонського договору перед ЄС постало завдання довести виправданість своїх претензій на глобальне лідерство. Цей виклик звужує поле для маневру, оскільки будь-який промах сприймається як удар по зовнішньополітичному іміджу ЄС, чим, зрештою, і пояснюється обережність висловлювань і проектів офіційного Брюсселю, в тому числі і щодо України. Внаслідок реалізації політики «перезавантаження» американсько-російських відносин і певного послаблення євроатлантичної складової зовнішньополітичного курсу адміністрації Б.Обами такий самий виклик постав і перед Росією. Сьогодні вона прагне довести свою спроможність виступити ядром інтеграційних або будь-яких інших об'єднавчих процесів на пострадянському просторі, застосовуючи при цьому достатньо жорсткі аргументи «газової» дипломатії чи економічного тиску, що контрастує з методами зі сфери м'якої сили, властивими для ЄС. Усвідомлюючи вразливість від такого порівняння, російська наукова спільнота активно обговорює проблему пошуку спільних цінностей для пострадянських країн. Нещодавно відомий російський науковець О.Богатуров висунув концепцію спільного історичного ресурсу [2], спираючись на яку передбачається оновити інтеграційний процес в рамках СНД. Однак сучасна економічна ситуація на пострадянському просторі акцентує увагу, перш за все, на ресурсі фінансовому. Беручи на себе роль локомотива інтеграції в СНД, Росія ризикує перетворитися на донора більш слабких країн, що, звісно, не входить до її інтересів. Очевидно, суто історичного підґрунтя для узгодження цих інтересів буде не достатньо. Тим більше Росія сама потребує фінансових (інвестицій) та інноваційних (технології) ресурсів, з метою отримання яких у 2010 р. було започатковане «Партнерство для модернізації» – проект співпраці між Росією та ЄС.

Подолання негативних тенденцій у євроні та наслідків світової економічної кризи обмежують активність Євросоюзу у Східній Європі і загрожують підміною європейських цінностей конкретними економічними чи геоекономічними інтересами. У цьому зв'язку заслуговує на увагу намір Польщі нарощувати свій вплив на східному напрямі, в тому числі шляхом ініціювання збільшення фінансування Східного партнерства в наступному бюджеті ЄС на 2014-2020 рр. Міністр закордонних справ Польщі Р.Сікорський випромінює оптимізм щодо перспектив Східного партнерства, в тому числі й фінансових, що не дивно, оскільки його особистий внесок у розробку та реалізацію цієї ініціативи важко пе-

реоцінити. Однак, варто також зауважити, що «пробуксовування» проекту завдає удару по ідеї лідерства Польщі на східному напрямі зовнішньої політики ЄС. Головування Польщі в ЄС у другій половині 2011 р. розглядається як інструмент подолання такої тенденції, а покращення польсько-російських відносин та польсько-німецьке зближення – як вагомий аргумент на користь узгодження позицій країн-членів ЄС стосовно східної політики. Проте розраховувати на підтримку Німеччини, що, на думку Ю.Готковської, експерту Центру східних досліджень, переймається економічною складовою Східного партнерства, переваги якої працювали б задля задоволення, насамперед, її власних інтересів [3], щонайменше нерозважливо. Результати візиту президента України В.Януковича до Німеччини (30 серпня 2010 р.) показали, що Берлін з обережністю ставиться до ідеї зміни своєї ролі у східній політиці (не в останню чергу, через особливі відносини з Росією), але виступає за підписання Угоди про асоціацію з Україною, а також за розширення участі України у Східному партнерстві. Зусилля президента Польщі Б.Коморовського, спрямовані на реанімацію Веймарського трикутника як інструменту інтеграційної політики, не мали успіху. За таких обставин Польща змушена шукати компроміс у відносинах з Росією.

Російсько-польське порозуміння помітне поки що в історичній площині, хоча російська сторона не полишає надій на вигідну для неї економічну співпрацю, однак, тут зберігаються певні розбіжності в інтересах. Тим не менше, російсько-польською групою експертів було розроблено спільну доповідь «Східне партнерство та новий імпульс для відносин Росія – ЄС», в якій запропоновано нову парадигму двосторонньої співпраці на основі моделі «стратегічної асоціації», а Східне партнерство розглядається як спільний простір сусідства [4]. Україні відводиться, скоріше, пасивна роль суб'єкта такого простору.

Новий зміст відносин у трикутнику США – ЄС – Росія суттєво вплинув на зовнішню політику України. Опинившись між двома глобальними гравцями – ЄС та Росією, кожен з яких вбачає в Україні засіб задоволення власних інтересів, перед українським керівництвом постала потреба розробки нової стратегії відносин з обома сторонами. Українсько-російське зближення після президентських виборів 2010 р. було покликане зрівноважити європейський вектор і корелювалося із загальними тенденціями розвитку відносин у трикутнику США – ЄС – Росія, проте балансування між інтересами ЄС і Росії консервує стан невизначеності і множинності варіантів інтеграційної політики України, хоча євроінтеграція й проголошується безумовним пріоритетом. З іншого боку, пом'якшення позиції ЄС щодо одночасного членства Росії у СОТ і Митному союзі з Білоруссю та Казахстаном, продемонстроване на саміті Росія – ЄС 8 грудня цього року, на тлі пропозиції прем'єр-міністра Росії Путіна про створення «спільного ринку» Росії та ЄС дає підстави Україні ставити питання поєднання асоціативних відносин з ЄС та членства в Митному союзі, яке до сьогодні супроводжувалося негативними коментарями з боку ЄС.

Угода про асоціацію між Україною та ЄС виступає як метою євроінтеграційної політики України, так і чи не найголовнішим інструментом впливу ЄС на Україну. Складнощі переговорного процесу щодо Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, пов'язані, насамперед, з форматом зони вільної торгівлі – йдеться про поглиблену і всеосяжну ЗВТ. Наразі найбільше нарікань з боку української сторони викликають низькі квоти на безмитний продаж в ЄС сільськогосподарської продукції та закритість деяких важливих сегментів європейського ринку для українських підприємств.

Ще одним пріоритетом двосторонніх відносин виступає безвізовий діалог між Україною та ЄС, який офіційно розпочався 29 жовтня 2008 р. На саміті Україна – ЄС, що відбувся 22 листопада 2010 р., Україна отримала План дій щодо встановлення безвізового режиму для короткострокових поїздок, виконання якого, між тим, не передбачає автома-

тичного запровадження безвізового режиму. Беручи до уваги, що даний документ містить перелік вимог у сфері міграційної, антикорупційної політики та інших, виконання яких вимагатиме фінансових ресурсів та політичної волі, спрогнозувати дату встановлення безвізового режиму з ЄС дуже складно.

Пауза у процесі розширення Європейського Союзу, що триває з часу останньої хвилі розширення, і категоричне небажання більшості європейських країн обговорювати перспективи членства країн Східної Європи сприяють поширенню у європейській теоретичній думці ідеї створення на базі проєктів регіональної співпраці інтеграційних угруповань, альтернативних ЄС. Виклавши своє бачення майбутніх відносин з країнами-сусідами в листі до Високого представника ЄС з закордонних справ і політики безпеки К.Ештон та комісара з питань розширення і політики сусідства ЄС Ш.Фюле від 6 жовтня 2010 р., міністри закордонних справ Польщі (Р.Сікорський) та Швеції (К.Більдт) не радили запрошувати до вступу в ЄС жодну з пострадянських країн протягом найближчих 10 років.

Невизначеність щодо фіксації положення про європейську перспективу України залишається підґрунтям для розробки нових підходів у євроінтеграційній політиці нашої держави, так само як і в політиці ЄС щодо України. Очевидно, що ці підходи повинні бути пропорційними перспективі членства, в іншому разі виникає загроза втрати інтересу до євроінтеграційного проєкту, тим більше, коли йдеться про 10 чи 20, чи більше років. На думку старшого наукового співробітника Європейської ради з міжнародних відносин Е.Вілсона, Євросоюз «повинен усвідомити реальність кожної окремої гри в балансування та працювати в межах можливого, щоб просувати свої інтереси» [5] в країнах-партнерах. У цьому відношенні великі надії покладаються на наступний рік, на який припадає головування Угорщини та Польщі в ЄС. Очікується, що буде підписано Угоду про асоціацію між Україною та ЄС, на травень заплановано проведення Другого саміту держав Східного партнерства і Євросоюзу.

Список використаної літератури:

1. Нугайред Наталі. Європі бракує амбіцій щодо «Східного партнерства». / Le Monde (Франція). – Режим доступу <http://inozmi.glavred.info/articles/3582.html>
2. Богатуров Алексей Демосфенович. История – не императив, но ресурс. Концепция общности в отношениях стран на постсоветском пространстве. / Независимая газета. – 23.09.2010. – Режим доступу http://www.ng.ru/politics/2010-09-23/3_kartblansh.html
3. Gotkowska Justyna. Germany and the Eastern Partnership. – Режим доступу: www.osw.waw.pl/en/publikacje/osw-commentary/2010-06-18/germany-and-eastern-partnership
4. Восточное партнерство и новый импульс для отношений Россия-ЕС. – Режим доступу: www.mgimo.ru/files2/y11_2010/169939/rus_eu-rus.pdf
5. Wilson Andrew. Eastern Europe's Tito Option. – Режим доступу: www.project-syndicate.org